

УДК [338.439.4:338.33]:332.1

Журавель Ю.В.
*аспірант кафедри
економічної політики та економіки праці
Львівського регіонального інституту
державного управління Національної академії
державного управління при Президентові України,
викладач Львівського державного коледжу
харчової і переробної промисловості
Національного університету харчових технологій*

СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ

STATE AND FEATURES OF FOOD INDUSTRY DEVELOPMENT IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сучасний стан розвитку харчової промисловості України. Визначено структуру та потенціал розвитку підприємств харчової промисловості. Проаналізовано динаміку обсягів виробництва та реалізації, експорту та імпорту продукції харчової промисловості, а також обсягів інвестицій у розвиток харчової промисловості в період 2011–2016 рр. Виявлено основні проблеми функціонування підприємств на ринку харчової промисловості. Запропоновано напрями розвитку харчової промисловості України.

Ключові слова: експорт, імпорт, інвестиції, структура ринку, потенціал ринку, харчова промисловість.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано современное состояние развития пищевой промышленности Украины. Определены структура и потенциал развития предприятий пищевой промышленности. Проанализирована динамика объемов производства и реализации, экспорта и импорта продукции пищевой промышленности, а также объемов инвестиций в развитие пищевой промышленности в период 2011–2016 гг. Выявлены основные проблемы функционирования предприятий на рынке пищевой промышленности. Предложены направления развития пищевой промышленности Украины.

Ключевые слова: экспорт, импорт, инвестиции, структура рынка, потенциал рынка, пищевая промышленность.

ANNOTATION

The present state of the food industry development in Ukraine was researched. The structure and potential of development of enterprises of the food industry were determined. The dynamics of production volumes and sales, export and import of products of the food industry, as well as volumes of investments in the development of the food industry in the period of 2011–2016 were analyzed. The main issues of functioning of enterprises in the food industry market were revealed. The directions for the development of the food industry of Ukraine were offered.

Keywords: production of bakery and confectionary, exports, imports, Lvivska oblast, food industry enterprises.

Постановка проблеми. Харчова промисловість для України є важливою сферою, що може задовольнити потреби не лише внутрішнього споживання, а й є постачальником продуктів харчування на світові ринки. Низка факторів, зокрема якість та екологічність харчових продуктів, безпосередньо впливають на рівень продовольчої безпеки держави. Харчова промисловість, будучи безпосередньо задіяною у формуванні експортного потенціалу нашої держави, може позитивно впливати на економічне зростання України. Крім того, важли-

вість цієї сфери діяльності зумовлена обсягом податкових платежів. Тому дослідження проблем харчової промисловості і пропозиції щодо їх подолання є на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню функціонування харчової промисловості України, питанням оцінки ефективності її розвитку присвячено праці М.О. Барановського, П.П. Борщевського, Л.В. Дейнеко, С.І. Дорогунцова, І.О. Іртищевої, П.М. Купчака, П.Т. Саблука та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак попри значні доробки вітчизняних учених поглибленого вивчення потребують питання пріоритетних напрямів її розвитку. Зважаючи на це, особливої актуальності набуває аналіз підприємств харчової промисловості, яка є основою продовольчої безпеки держави.

Мета статті полягає у дослідженні структури та підприємницької діяльності харчової промисловості України та визначенні пріоритетних напрямів її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Харчова промисловість об'єднує десятки підвидів: цукрова, молочна, олійно-жирова, хлібопекарська, кондитерська, м'ясна, лікєро-горілчана тощо. Вона також має свої особливості, зокрема харчова продукція належить до товарів першої необхідності (на їжу домогосподарства витрачають половину бюджету); має тісні зв'язки із сільським господарством; характеризується великою місткістю. Загалом харчова промисловість об'єднує 22 спеціалізовані види економічної діяльності, до яких входить понад 40 основних виробництв

Важливість харчової промисловості для економіки нашої країни зумовлена її питомою вагою у загальних обсягах виробництва і реалізації промислової продукції, експортним потенціалом та обсягами податкових надходжень, які вона забезпечує (табл. 1).

У загальній структурі за обсягами реалізованої продукції виробництва її частка становила 17,2%, включаючи напої і тютюнові вироби.

У структурі продовольства найбільша частка, понад 27,9%, припадає на продукцію олійно-жирової промисловості, 13,3% – м'ясо та м'ясної продукції, 10,5% – молочні продукти, 11% – напої.

Починаючи з 2007 р. і по 2009 р. результативність харчової промисловості знижувалася у середньому на 3–6% щорічно (рис. 1) внаслідок негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України загалом та на діяльність підприємств харчової промисловості зокрема. Це також пов'язано і з низьким рівнем платоспроможного попиту, оскільки більш ніж у третини домогосподарств країни доходи на душу населення не дотягують до прожиткового мінімуму [2, с. 163], і з відсутністю системного підходу в державній політиці до забезпечення стабільного та ефективного зростання галузі. Як наслідок, відбувається зниження рівня прибутковості вітчизняних харчових підприємств.

У період 2009–2012 рр. прискі в обсягах виробництва становив щорічно 1–3%. За останні чотири роки динаміка обсягів виробництва була нестабільною. Спади виробничої діяльності спостерігалися у 2013 та 2015 рр., на 5% та 10,7% відповідно, зростання виробництва – на 2,5% та 3,9% у 2014 р. та 2016 р.

Починаючи з 2012 р. харчова промисловість на загальнодержавному рівні займає перше місце за обсягами реалізованої промислової продукції серед усіх галузей промисловості і має позитивну динаміку питомої ваги. У 2012 р. було реалізовано продукції на суму 254,5 млрд. грн., що становило 18,2% у загальному обсязі. У 2013 р. обсяги реалізованої продукції галузі становили 261,8 млрд. грн., або 19,3% від загального обсягу в Україні. У 2014 р. реалізовано продукції на суму 254,5 млрд. грн.,

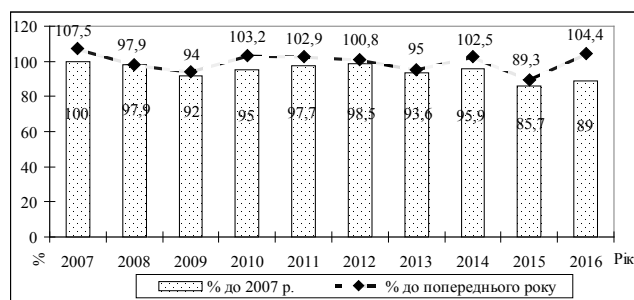

Рис. 1. Динаміка індексів виробництва продукції харчової промисловості за 2007–2016 рр.

Джерело: складено автором на основі [3]

що становить 21,5% [4], у 2015 р. на суму 340,8 млрд. грн., а в 2016 р. – 381,4%, що більше за 2015 р. на 13,3% [1].

У структурі доходу від продажу харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів за 2016 р. найбільша частка припадає на дохід від продажу олії і тваринних жирів – 25,9%, на напої – 10,71%, на реалізоване м'ясо та м'ясні продукти – 13,29%, на дохід від молочної продукції – 10,48%, на хліб та хлібобулочні вироби – 7,2%, на дохід від реалізації інших харчових продуктів (цукру, какао, шоколаду тощо) – 14,85% [3].

Для детальнішого визначення сучасного стану розвитку харчової промисловості проаналізуємо основні показники її розвитку (табл. 2).

З 2010 по 2016 р. обсяги реалізації харчової промисловості збільшилися на 188 975 млн. грн. (+ 93%). Частка прибуткових підприємств порівняно з 2010 р. збільшилася на 8,3%. Але це не поліпшило становище з прибутковістю. До 2012 р. чистий прибуток мав позитивну динаміку росту, але в наступний період 2014–2016 рр. темп зниження прибутку

Таблиця 1

Обсяг реалізованої продукції харчової промисловості підприємствами України (млн. грн.)

Вид продукції	2015 р.		2016 р.		Абсолютне відхилення	
	Обсяг реалізованої промислової продукції	Обсяг продукції, реалізованої за межі країни	Обсяг реалізованої промислової продукції	Обсяг продукції, реалізованої за межі країни	Обсяг реалізованої промислової продукції	Обсяг продукції, реалізованої за межі країни
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	340603,8	71133,0	381445,1	91382,9	40841,3	20249,9
Виробництво харчових продуктів	282848,3	60506,3	323898,9	81741,8	41050,6	21235,5
М'ясо та м'ясні продукти	47799,4	502,9	50692,4	597,1	2893	94,2
Риба	2314,1	64,9	2997,1	511,5	683	446,6
Фрукти і овочі	10584,5	2438,7	11267,5	2885,3	683	446,6
Олія та тваринні жири	83400,3	41622,6	106563,0	59441,8	23162,7	17819,2
Молочні продукти	33652,3	1985,0	39972,1	2413,7	6319,8	428,7
Хліб, хлібобулочні і борошняні вироби	24795,5	1518,5	27307,0	2615,0	2511,5	1096,5
Напої	38083,4	2848,5	40856,3	2428,8	2772,9	-419,7

Джерело: складено автором на основі [1]

становив у середньому 3,1% щорічно. Найбільш збитковим для харчової промисловості став 2015 р.

Рентабельність операційної діяльності була на середньому рівні, у загальній тенденції до зростання з 2010 до 2015 р. трималася на рівні 4,5% і 6,1% відповідно, крім 2016 р., де вона знизилась до 3,8%. У зв'язку із цим постійно зростає кількість харчових підприємств, які за результатами своєї діяльності отримують не тільки прибутки, а й зазнають збитків. Однак якщо частка збиткових підприємств харчової промисловості України в 2010 р. становила 39,7%, то за підсумками 2016 р. – тільки 31,4%, що свідчить про позитивну динаміку розвитку підприємств.

Позитивною тенденцією є поступове підвищення середньомісячної заробітної плати працівників харчового виробництва. Їхня номінальна заробітна плата, яка в 2010 р. була 2 137 грн., досягла у 2016 р. рівня 6 069 грн., тобто зросли показники середньої заробітної плати в три рази. Однак попри таке її підвищення рівень заробітної плати працівників харчових підприємств за досліджуваний період зменшився на 25%, а в середньому за рівнем економіки десь на 3,5%. Відповідно, і цей факт є дуже негативною ознакою, враховуючи зростаючий рівень безробіття та частку промисловості у ВВП України.

Аналізуючи динаміку обсягів виробництва продукції харчової промисловості в 2015–2016 рр. по окремих видах (табл. 3), було виявлено, що: збільшилося виробництво м'яса великої рогатої худоби свіжого чи охолодженого – на 17,2% (59,4 тис. т у 2016 р. та 50,7 тис. т у 2015 р.); м'яса свійської птиці свіжого чи охолодженого – на 0,3% (712 тис. т у 2016 р. порівняно з 2015 р.) та на 4,8% (що відповідало 746 тис. т у 2016 р.); м'яса свійської птиці замороженого – на 13,8%, що на 35,4% більше, ніж у 2016 р. (245 тис. т) [3].

У 2015 р. в Україні збільшено випуск продукції по кондитерських виробам (+2,2%), коньяках та бренді (+15,4%), шампанських винах (+23,1%) та сигаретах (+8%). У також у цей період було збільшено обсяги виробництва олії (+18,5%), цукру (+35%), безалкогольних та негазованих напоїв (+18,1% та +7,3%), сигарет (+5,7%). По інших продуктових позиціях в останні роки спостерігалася стійка тенденції до зниження обсягів виробництва. Найбільш негативними були галузі, що виробляли: фруктові та овочеві соки (-18,3% у 2015 р. та -12,1% у 2016 р.), маргарин та жири харчові (-29,2% та -4,2%), молоко (-13,2% та -4,5% у 2015–2016 рр.), масло (-10,5% та -1%), жирні сири (-9,2% та -8,9%), йогурти (-9,9% та -1,4%), борошно (-8,1% та -10,5%), шоколад (-22,1% та -7,1% у 2015–2016 рр. відповідно), пиво (-19,4% та -7,7%) [6, с. 173].

Стабільний спад виробничої діяльності з 2011 по 2016 р. спостерігається у молочній

Таблиця 2

Динаміка основних показників економічної діяльності підприємств харчової промисловості

Назва показника	Рік									
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016			
Кількість підприємств тис.	6551	6559	5768	6407	5528	5502	5198			
Підприємства, які одержали прибуток, %	60,3	59,5	61,7	62,9	62,4	72,3	68,6			
Підприємства, які одержали збиток, %	39,7	40,5	38,3	37,1	37,6	27,7	31,4			
Дохід від реалізації млн. грн.	192154	222388	254459	261784	302392	398023	381129			
Чистий прибуток (збиток) тис. грн.	2238,8	2303,6	7183,9	6531,7	-16906	-16553	-14601			
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	419,2	427,2	417	404,1	350,8	321	315			
Середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника, грн.	2137	2542	2898	3110	3380	4184	6069			
Продуктивність праці, (тис. грн. на рік)	458,3	520,5	610,2	647,8	862	1239	1008			
Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств, %	4,5	4,2	6,4	6,1	5,1	6,1	3,8			
Загальний рівень рентабельності (збитковості) діяльності, %	0,9	0,8	2,5	2,3	-4,5	-3,3	-3,6			

Джерело: складено автором на основі [5; 3]

промисловості, горілчаній, борошно-круп'яній, овочево-консервній та пивної галузях. Найвищі темпи падіння виробництва характерні для виробництва соусів і продуктів для приготування соусів; приправ та прянощів, спредів та сумішів жирових, коньяків, брендів, горілки, лікерів, вина виноградного, пива та газованих вод.

У 2016 р. порівняно з 2015 р. збільшилися обсяги реалізації: м'яса та м'ясних субпродуктів – на 9,6%, олії, маргарину та жирів – на 18,3%, цукру – на 34,4%, мінеральних вод та безалкогольних напоїв – на 6,9%. Протягом досліджуваного періоду відбулося зменшення споживання: соків та консервів – на 4,1%, молочної продукції – на 3,2%, хліба та хлібобулочних виробів – на 5,7%, кондитерських виробів – на 3,3%, бакалійної продукції – на 7,6%, спиртних напоїв – на 19,7% [3].

На нашу думку, зниження попиту на продукцію є наслідком зниження купівельної спроможності населення, зменшення обсягів експорту, збільшення цін реалізації.

Звертаючи увагу на експорт варто звернути увагу на ратифікацію у 2014 р., а згодом і набуття чинності Угоди про асоціацію України з ЄС та створення зони вільної торгівлі (ЗВТ), які сприяли поглибленню торговельних відносин, наближенню вітчизняної харчової промисловості до європейських стандартів та розширенню її присутності на продовольчому ринку країн – членів ЄС.

Харчова промисловість України отримала відповідний вектор розвитку, додаткові переваги та певні виклики, подолання яких може стати для неї не тільки кроком до підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності, а й інструментом зміцнення економіки країни у цілому [7, с. 37].

Сукупний обсяг експорту харчової промисловості в 2016 р. становив 36 362,8 млн. дол. США (22% загального обсягу експорту переробної промисловості) (рис. 2). У 2013 р. обсяги експорту харчової продукції за кордон були на рівні 27,1% загального обсягу експорту. Вартість експортованих товарів із 2013 по 2016 р. зменшилася на 1645,6 млн. дол. Найбільше скоротилися обсяги експорту: готових харчових продуктів (на 1 049,6 млн. дол.) та рослинної продукції (на 753,8 млн. дол.). Експорт української аграрної продукції в країни ЄС у 2016 р. порівняно з 2015 р. збільшився майже на 1,6% і становив 4 млрд. 242,4 млн. дол. США [7, с. 37–38].

Основними групами товарів харчової промисловості, що експортувалися до ЄС протягом 2007–2016 рр., є молоко та молочні продукти, жири та олії тваринного або рослинного походження, цукор і кондитерські вироби із цукру, продукти переробки овочів, залишки та відходи харчової промисловості.

Сальдо зовнішньої торгівлі цими продуктами є позитивним. Стрімкій динаміці експорту харчової продукції до країн ЄС сприяло введення

Таблиця 3

Зміна обсягів виробництва основних видів продукції харчової та переробної промисловості у 2011–2016 рр.

Види продукції	Темп приросту, %				
	2012 до 2011 р.	2013 до 2012 р.	2014 до 2013 р.	2015 до 2014 р.	2016 до 2015 р.
М'ясо великої рогатої худоби свіже чи охолоджене, тис. т	-3,40%	1,60%	-11,00%	-9,30%	17,20%
М'ясо свиней свіже чи охолоджене, тис. т	-9,00%	56,80%	-31,50%	19,00%	-31,90%
М'ясо свійської птиці свіже чи охолоджене, тис. т	0,30%	12,60%	-8,70%	0,30%	4,80%
Вироби ковбасні, тис. т	0,70%	0,00%	-9,20%	-11,60%	-1,30%
Соки фруктові та овочеві (крім сумішей), тис. т	18,30%	2,40%	-5,00%	-40,00%	-12,10%
Овочі консервовані натуральні, тис. т	-18,80%	-5,60%	22,00%	0,70%	-6,20%
Олія соняшникова nera					
фінована та її фракції, тис. т	19,70%	-10,50%	29,30%	-15,60%	18,50%
Маргарин і жири харчові подібні, тис. т	-8,60%	-13,70%	-4,20%	-29,20%	-4,20%
Молоко, тис. т	2,00%	6,60%	14,90%	-13,20%	-4,50%
Масло, тис. т	15,50%	6,40%	20,90%	-10,50%	-1,00%
Сир свіжий неферментований, тис. т	3,30%	5,90%	-10,80%	-9,20%	2,70%
Сири жирні, тис. т	-5,60%	-1,80%	-21,20%	-4,60%	-8,90%
Борошно, тис. т	0,30%	-1,50%	-8,10%	-8,10%	-10,50%
Хліб та вироби хлібобулочні, тис. т	-4,40%	-7,40%	-13,10%	-9,30%	-8,80%
Цукор білий кристалічний, тис. т	-17,10%	-41,10%	62,70%	-28,90%	35,00%
Шоколад, тис. т	-0,90%	-2,90%	-29,00%	-22,10%	-7,10%
Вироби кондитерські цукрові, тис. т	-5,20%	-7,30%	-7,90%	2,20%	-4,20%
Соуси, тис. т	0,00%	-2,70%	-5,00%	-10,60%	-4,60%
Води негазовані, млн дал.	11,90%	7,40%	-10,90%	0,00%	18,10%
Сигарети, млрд. шт.	-1,70%	-8,30%	-0,10%	8,00%	5,70%

Джерело: складено автором на основі [6, с. 172; 3]

торгових преференцій для українських підприємств із кінця квітня 2014 р., які передбачали механізм одностороннього застосування з боку ЄС положень угоди про поглиблену та всеосяжну ЗВТ, включаючи скасування або зниження ввізних мит і надання тарифних квот. Ці преференції мали на меті надання додаткової підтримки українським експортерам за умов втрати значної частини зовнішніх ринків через економічну та політичну кризу в країні.

Так, у 2016 р. Україна порівняно з попереднім періодом збільшила експорт цукру в 33 рази, до 344 тис. т. Обсяг реалізованого за кордон цукру в 2015 р. становив тільки 6,2% від загального обсягу реалізації, а в 2016 р. – 62%.

Також за досліджуваний період поступово зростає експорт хлібобулочних виробів, зі 102% до 130% індексу обсягів, які переважно направляються у прикордонні населені пункти сусідніх з Україною районів Білорусії та Молдови. Хоча хлібобулочні вироби є товарами нетривалого зберігання, вітчизняна хлібопекарна промисловість має ту перевагу, що часто простіше і ближче їх доставити з українських хлібо заводів, ніж із великих міст зазначених країн. До того ж відпускна ціна на хліб та хлібобулочні вироби у вітчизняних підприємств є нижчою, а якість – досить високою [8, с. 62]. У європейських споживачів користується попитом і вітчизняна кондитерська продукція. Проте останнім часом на вітчизняному ринку кондитерських виробів побило імпортної продукції, переважно з Білорусії, Росії і країн ЄС. У цілому обсяги імпортованої продукції борошномельно-круп'яної галузі в 2016 р. порівняно з 2015 р. збільшилася утричі.

Безмитні квоти на ввезення деяких товарів харчової промисловості в країни ЄС у 2016 р. українські виробники повністю використали, а саме за п'ятьма групами товарів: мед натуральний, цукор, крупи та борошно, виноградний та яблучний соки, кукурудза. Серед основних передумов недовикористання квот виробниками харчової продукції – низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних

товарів на ринках ЄС через неспроможність забезпечити вимоги європейського ринку щодо безпеки харчових продуктів, недотримання стандартів санітарних і фітосанітарних заходів, орієнтація на інші ринки, недостатній рівень внутрішнього виробництва.

Найбільш перспективними на цьому етапі є ринки Близького Сходу, Південно-Східної Азії та Африки. Наприклад, деякі вітчизняні виробники молочної продукції, пройшовши сертифікацію Єврокомісії на поставки молочної продукції в ЄС, почали постачати свою продукцію до Китаю, ОАЕ, інших країн (ПАТ «Яготинський маслозавод», ПАТ «Золотоніський масло-робний комбінат»). Сьогодні 85% вітчизняного борошна, що йде на експорт, купують країни Азії [9]. Отже, сертифікат ЄС є знаком якості для виходу на ринки третіх країн.

Підсумовуючі аналіз, можна зазначити, що харчова промисловість України має значні досягнення в експортній діяльності. Незважаючи на втрату ринку Росії і проблеми транзиту через її територію у країни СНД, українські виробники розширюють географію своїх зовнішніх поставок. Компанії шукають вихід на зовнішні ринки через падіння попиту в Україні. Якщо раніше внутрішній ринок був більш привабливим із погляду маржі, оскільки було зростання попиту, то сьогодні ціни не мають більше такої можливості до збільшення через обмеженість купівельної спроможності [10, с. 456].

Експортний потенціал харчової промисловості робить її привабливою для інвесторів. У цілому українська продукція стала більш уразливою до змін попиту на ринках країн Далекого Сходу. За таких умов українській харчовій промисловості необхідно змінювати пріоритети своєї діяльності та модернізувати виробництво.

Розрахунки показують, що для створення сучасної високорозвиненої індустрії харчування у країні необхідно 20–25 млрд. грн. капіталовкладень [6, с. 180]. Фінансування може здійснюватися за рахунок іноземних та внутрішніх інвесторів, амортизаційних відрахувань на відтворення виробничого потенціалу, банківських

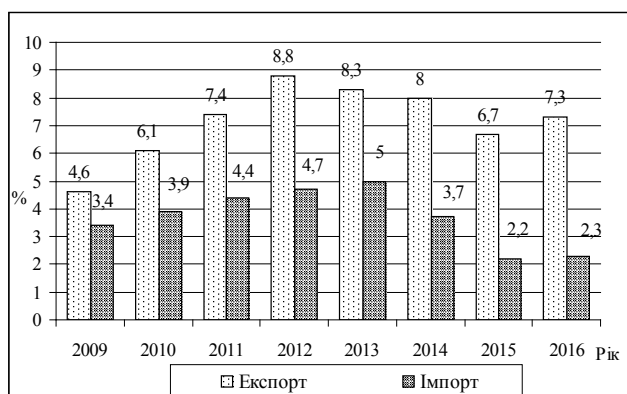

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту та імпорту продукції харчової промисловості, млрд. дол. США
Джерело: складено автором на основі [3]

Рис. 3. Динаміка інвестицій у харчову промисловість України в 2011–2016 рр.
Джерело: складено автором на основі [3]

і податкових кредитів та інших джерел. Капітальні вкладення треба спрямовувати передусім у стратегічні галузі, зокрема в цукрову, олійно-жирову, плодово-овочево-консервну, лікеро-горілчану, виноробну, соляну та ін., які можуть виробляти конкурентоспроможну продукцію для внутрішнього й зовнішнього ринків.

Завдяки інвестиціям розширюються й удосконалюються виробничі потужності та основні фонди, забезпечуються необхідні пропорції (рис. 3). Інвестиції у виробничу сферу мають забезпечити підвищення технічного рівня й поліпшення розміщення діючих виробництв, а також необхідний приріст потужностей.

Інвестиційні рішення приймають із питань оптимізації структури активів, визначення потреби в їх заміні чи ліквідації; розроблення методів і засобів реалізації інвестиційної політики; визначення потреби в фінансових коштах; розроблення й затвердження інвестиційних проєктів. Тому важливим етапом дослідження є визначення основних факторів, які впливають на інвестиційну діяльність у харчовій промисловості та характеризують її стан і перспективи розвитку [11, с. 18].

З рис. 3 бачимо, що в період 2011–2016 рр. капітальні інвестиції в розвиток галузі мали різну динаміку. Темп зростання з 2011 по 2013 р. дорівнював 10–12%. У 2014 р. обсяг капітальних інвестицій зменшився на 12%, у 2015 р. залишився на рівні 2014 р., але вже у 2016 р. зріс на 25% [3].

Основними причинами зниження інвестиційної активності в харчовій промисловості в останні роки були: економічна криза, інфляційні процеси, скорочення інвестиційних витрат бюджету за зростання фінансування інвестицій із власних і залучених коштів підприємств, нестійкий фінансовий стан підприємств харчової промисловості, відсутність державної інвестиційної стратегії, недосконалість законодавства.

Криза в інвестиційному середовищі виявляється також у вигляді розпорошення інвестицій, відсталості їх технологічної структури, тривалості інвестиційного циклу. Скорочення інвестицій у галузях харчової промисловості, пов'язаних із випуском нових технологій та прогресивної техніки, у довгостроковій перспективі закріплює технологічне відставання України від розвинутих країн світу [11, с. 19].

Частка капітальних інвестицій у харчову промисловість у загальному обсязі інвестицій у 2011 р. становила 13,8%, за наступні шість років вона зросла на 12,3%.

Найбільш ефективні напрями капіталовкладень у харчовій промисловості – реконструкція й технічне переоснащення виробництва. Це дає змогу в коротші строки, з меншими затратами оновлювати матеріально-технічну базу, освоювати нові потужності.

Харчова промисловість – один із найбільших реципієнтів іноземних інвестицій в економіку України.

Так, у 2011–2016 рр. обсяг прямих іноземних інвестицій у галузь зріс із 1 976,9 млн. дол. США до 2 679,33 млн. дол. США. Найбільші обсяги інвестування з-за кордону приходилися на 2013–2014 рр. – 3040,6–3228 млн. дол. США на рік відповідно. У 2015 р. порівняно з 2014 р. обсяг інвестицій знизився на 16,1%, а в 2016 р. порівняно з 2015 р. скоротився на 27 млн. дол. США (1%) [12; 13].

Основними напрямками стимулювання вітчизняних та іноземних інвестицій у харчову промисловість є розроблення національних програм стимулювання приватних інвестицій, розвиток ринку цінних паперів, створення вільних економічних зон, придбання іноземними інвесторами акцій вітчизняних підприємств харчової промисловості, страхування інвестицій від некомерційних ризиків, концентрація внутрішніх ресурсів за централізованої підтримки для реалізації пріоритетних інвестиційних проєктів [11, с. 20].

Для створення економічної заінтересованості в інвестуванні харчової промисловості України доцільно на два-три роки впровадити систему пільгового оподаткування нових реструктурованих підприємств галузі, що сприятиме прискореному зростанню обсягів виробництва високоякісних харчових продуктів.

Необхідно також залучати до інвестиційного процесу нагромадженій банками фінансовий потенціал, спростити доступ підприємств харчової промисловості до порівняно дешевих довгострокових кредитів.

Активізація інвестиційної діяльності господарських структур у харчовій промисловості України має здійснюватися, насамперед, у напрямках, пов'язаних з упровадженням матеріало-, трудо- та енергозберігаючих технологій. Використання цих технологій дасть змогу знизити затрати на виробництво товарів та послуг, що забезпечить підвищення рентабельності продукції і збільшення норми прибутку на капітал.

Також для підприємств харчової промисловості характерна низька інноваційна активність, яка є негативним чинником щодо розвитку соціально-економічних аспектів на підприємствах харчової промисловості, а як наслідок – низька економічна ефективність [14, с. 44].

Частка інноваційно активних підприємств у харчовій промисловості зменшилася з 5,9% у 2013 р. до 4,4% у 2015 р. Відповідно зменшилася й їх кількість, на 75 од., або 24% від загальної кількості підприємств цієї сфери [3].

У 2011 р. частка інноваційно активних підприємств дорівнювала 13,1%. На думку експертів, ефективний розвиток галузі на сучасному етапі можливий за умови зростання частки підприємств, що впроваджують інновації, до рівня 40–45% [15, с. 39].

Кількість упроваджених інноваційних процесів та найменувань інноваційних видів продукції з 2013 по 2015 р. зменшилася на 48% та 40% відповідно.

Обсяги фінансування інноваційної діяльності в 2013 р. становили 1 700 млн. 695 тис. грн., з них 0,003% – за рахунок державного бюджету, 86,7% – за рахунок власних коштів та 8% та 5% приходилися на іноземний капітал та кредити. У 2014 р. обсяг капіталовкладень в інноваційну діяльність збільшився порівняно з 2013 р. на 27,8%. При цьому практично зникли капіталовкладення іноземних інвесторів, зменшилася частка власних капіталовкладень на 5%, але на 13% збільшилося фінансування підприємств харчової промисловості за рахунок кредитів. У 2015 р. обсяг фінансування інноваційної діяльності галузі зменшився на 30% і на 9,5% був менше, ніж обсяг фінансування у 2013 р. У структурі фінансування практично всі фінанси склалися з власних коштів (95,9%), частка кредитів зменшилася на 401,5 млн. грн., але з'явилися нові джерела фінансування: з місцевих бюджетів на рівні 0,02%, що значно більше, ніж фінансування розвитку інноваційної діяльності з державного бюджету [3; 13; 15].

Таким чином, попри погравлення інноваційної активності у харчовій промисловості якісні параметри таких зрушень ще є доволі низькими.

Якщо проаналізувати причини, що стримують здійснення інноваційної діяльності на підприємствах харчової промисловості, можна зробити висновок, що найбільш вагомими з-поміж них є такі: недостатність коштів на реалізацію інноваційних проєктів; високі інноваційні витрати на технічне обладнання і заробітну плату висококваліфікованому персоналу; відсутність гарантованої швидкої окупності цих витрат та ін. Вирішення проблем у цій сфері А.М. Поддєрьогін і А.В. Корнилюк [16, с. 98] убачають у необхідності забезпечення виконання державних планів із надання капітальних трансфертів підприємствам, налагодження механізму використання внутрішніх кредитів для інноваційних підприємств та, без сумніву, впровадженні дієвої системи податкових пільг.

Ще однією серйозною причиною, що не сприяє інноваційній діяльності на вітчизняних харчових підприємствах, є труднощі, пов'язані із залученням наукового і кадрового потенціалу, пошуком нових ідей.

Висновки. Таким чином, основними пріоритетами стимулювання розвитку підприємств та виробництва продукції харчової промисловості є такі: сприяння гармонізації стандартів якості вітчизняної продукції з міжнародними стандартами, а також забезпечення контролю якості продукції; підвищення ефективності інноваційної діяльності у харчовій промисловості, сприяння налагодженню виробництва продукції з поліпшеними смаковими якостями, а також органічної продукції; сприяння розвитку інфраструктури зберігання та збуту продукції хар-

чової промисловості, а також виробничої інфраструктури у харчовій промисловості; створення замкнених виробничих циклів, що сприятиме ефективнішому використанню виробничих потужностей, зростанню конкурентоспроможності вітчизняних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках; посилення захисту національних виробників від неякісної та небезпечної харчової продукції іноземного виробництва та недобросовісної конкуренції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності. Статистична інформація. Київ, 2017. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Якимчук Т.В. Стан і перспективи розвитку підприємств харчової промисловості України. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 4(106). С. 162–168.
3. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Основні показники роботи харчової промисловості України. Департамент продовольства Міністерства аграрної політики та продовольства України. 2015. URL: http://minagro.gov.ua/system/files/Харчова_2014_pik.pdf.
5. Промисловість України у 2011–2015 роках: стат. зб. / Держ. ком. статистики України. Київ, 2016. 379 с.
6. Семененко О.Г. Наліз розвитку харчової промисловості України. Економічний вісник університету. 2015. № 33/1. С. 168–182.
7. Туницька Ю.М. Особливості експорту продукції вітчизняної харчової промисловості до ЄС. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 11. С. 35–41.
8. Пашнюк Л.О. Харчова промисловість України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Економічний часопис XXI. 2012. № 9–10. С. 60–63.
9. Український харчопром диверсифікує ринки збуту. Вісник. 2016. № 1(1). URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/info/22-ukrayinskiy-kharchoprom-diversifikuye-rinki-zbutu?issue=5551>.
10. Новойтенко І.В., Слободян Н.Я., Малиновський В.В. Перспективи розвитку харчової промисловості в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 11. С. 454–460.
11. Товста Т.Л. Інвестиційний фактор розвитку харчової промисловості України. Інвестиції: практика та досвід. 2009. № 2. С. 18–20.
12. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України 2015: стат. зб. / Держ. ком. статистики України. Київ, 2016. 44 с.
13. Наукова та інноваційна діяльність України 2015: стат. зб. / Держ. ком. статистики України. Київ, 2016. 257 с.
14. Шерман Є.М. Організаційно-економічний механізм розвитку підприємств харчової промисловості: дис. ... канд. ек. наук: 08.00.04 Херсон, 2015. 247 с.
15. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України: аналітична доповідь / За ред. Я.А. Жаліла. Київ, 2013. 71 с.
16. Поддєрьогін А.М., Корнилюк А.В. Інновації та їх фінансове забезпечення у харчовій промисловості України. Фінанси України. 2009. № 11. С. 94–100.